

Decentralizacija državne uprave in samouprava

Vprašanje o decentralizaciji uprave predstavlja v naši državi ves čas od njene ustanovitve enega najvažnejših političnih problemov. Gotovo je namreč, da bi marsikatera državna pravna tendenca, ki se v našem političnem življenju uporno pojavlja, izgubila doberšen del smisla in privlačnosti, čim bi se posrečilo državo v upravnem pogledu zares zadovoljivo urediti.

Dokler je veljala vidovdanska ustava, je bila zares zadovoljiva rešitev našega upravnega vprašanja skoro nemogoča. Pač pa se je pozneje, ko je bil izdan zakon o nazivu in razdelitvi kraljevine na upravna območja (3. okt. 1929), zdelo, da je upravnemu centralizmu v naši državi odklenalo, in da je nastopila doba široke in izdatne upravne decentralizacije. V tem zakonu je namreč delokrog bana precej široko odmerjen in — kar je glavno — banu gre pravica, dokončno odločati v vseh predmetih njegove pristojnosti (§ 6).

Toda določbe zakona od 3. oktobra 1929 o pristojnosti bana so stvarno pomenile le trenutni izliv dobre volje. Takoj so se namreč pojavile vplivne sile, ki imajo velik interes na tem, da je centralni pridržanih kolikor mogoče mnogo upravnih poslov. Najmočnejši stebri centralne birokracije so se namreč čutili ogroženi in omajane, pa so napeli vse sile, da bi obetano decentralizacijo uprave preprečili. Tako je že zakon o banski upravi (od 7. novembra istega leta) skril in omejil pristojnost bana. Za tem, prvim korakom pa so sledili naglo še drugi, izdatnejši. V vseh zakonih upravnega značaja, ki so bili izdani po tem terminu, se namreč kaže neprikrita težnja, pridržati čim več zadev ministrstvom. V tem pogledu so različna ministrstva kar tekmovala med seboj. Vrhunec pa je val centralizacije dosegel, kot je sedanjí predsednik vlade g. dr. Milan Srškić sam ugotovil, v zakonu o obtem upravnem postopku (9. nov. 1930). Tu (§ 114) je namreč odzvela bans pravica dokončnega odločanja celo v tistih stvareh, ki so sicer se ostale v njegovi kompetenci.

Zle posledice tolikoake upravnega centralizma so se seveda pokazale na vsej črti, in sedanja vlada je morala to vprašanje postaviti znova na dnevni red. Zato pa morala ne bo odveč, če opozorim na nekatera dejstva in okoliščine, ki jih dosedaj niso nikdar dovolj upoštevali; pa prav radi tega ni moglo uspeti, da bi neobhodno potrebno decentralizacijo uprave resnično izvedli.

Predvsem treba poudariti, da se povečini premalo zavedamo, kje pravzaprav leži glavni vzrok centralizma v naši upravi. Navadno valijo vse odgovornost za to na različne vlade, ki so bile že po svojem programu centralistično usmerjene. Kolikor gre pri tem za prvo dobo našega političnega življenja, je to naziranje napačno pravilno. Toda, čim bolj se oddaljujemo od tistih let, ko je v enem delu naše politične javnosti resnično prevladovala centralistična miselnost, tem bolj moramo iskati pravi vzrok centralizma drugje, namreč v premoči centralne birokracije. Usoda zakona od 3. okt. 1929 in razvoj, ki je temu zakonu sledil, je neovrgljiv dokaz, da je resnično tako.

Vpoštevali je namreč treba, da je v upravnih zadevah birokracija navadno močnejša od vlade. Prvič se vlade navadno naglo menjavajo, vodilni uradniki v ministrstvih pa ostajajo. Tisti, ki upravo v ministrstvih vodijo, so radi tega stvarno največkrat razni načelniki, ne pa ministri. Največkrat je tako, da se najmanj štiri petine vseh zadev v ministrstvu uravnava in rešuje tako, kakor hoče vodilna birokracija v njem, in le v zadnji petini odloča končno res minister — pa še to največkrat le kolikor gre za političen značaj posameznih zadev.

Pa tudi če se zgodi, da prevzame eno ali drugo ministrstvo strokovnjak, ki je dovolj močan, da ga zares obvlada ter mu vtisne pečat svoje volje in svojega dela, traja to pač samo toliko časa, dokler je on minister. Kakor hitro pa tak minister odide, zapiha v resoru povsod, kjer se je vodilna birokracija čutila potisnjeno v stran, s tem večje silo stari veter — dokler ni popravljen — vse, kar je prejšnji minister svojega zasnoval in uvedel.

Očito je torej, da treba pri vseh polzkusih, ki merijo na to, da bi se državna uprava izdatno decentralizirala, računati bolj nego z voljo vlad, s težnjami in močjo centralne birokracije. Povsem naravno pa je, da stremijo vsi vodilni organi v ministrstvih za tem, kako bi svoj delokrog povečali in razširili. Posebno v državi, kjer še ni ustaljenega upravnega reda, marveč se ta red in sistem šele ustvarja, ne more biti drugače. V takih okoliščinah je mnogokrat vprav glavna skrb posameznih vodilnih uradnikov v centrali, kako bi pritegnili nase čim več poslov in zadev. Vsak referent misli, kako bi svoj referat razširil v poseben odsek, in če mu je to uspelo, potem stremi dalje, kako bi iz tega polagoma napravil celo oddeljenje. Za vse to potrebuje seveda čim večji delokrog in čim več kompetence. Ker pa v ministrstvih vsak budno pazi ter se krčevito brani, da mu ne bi kdo česa odvzel, se da to še najlažje doseči na ta način, da se pridržijo za ministrstvo kolikor mogoče tudi take zadeve, ki bi jih v podrejenih instancah lahko prav tako dobro in še bolj reševali. Za tako povečanje pristojnosti in moči ministrstva je namreč navadno tudi minister dovzeten; odpor nižjih, podrejenih instanc pa se da z njegovo pomočjo tudi lahko zlomiti.

Vse to so pojavi, ki so se v upravi vedno in

Nemčija na poti do absolutizma

Nemška veleindustrija in plemstvo delata na reformi ustave

Pariz, 5. oktobra. Politika von Papenovega kabineta gre čedalje bolj v smeri, ki jo narekuje takozvani Herrenklub v Berlinu. S tendencami tega kluba, ki v prvi vrsti predstavlja politične nazore pruskega plemstva in veleposessiva, gredo vzporedno težnje nemške velike premogovne in jeklene industrije, ki se z veleagrarci strinja v prizadevanju za spremembo demokratične ustave. Dočim Herrenklub zavrača Papena čedalje bolj k militaristični politiki oziroma k oboroževanju, kar naj bi de facto privedlo do anuliranja versailleske mirovne pogodbe, pa velika industrija dela štimungo za postopno izločanje državnega zbora iz političnega življenja Nemčije.

V tem oziru so zanimiva izvajanja strokovnega glasila sindikata nemške veleindustrije, ki v uvodniku razmotriva o razvoju notranje-političnega položaja, ki bo nastopil z izvolitvijo novega državnega zbora novembra meseca. Veleindustrija svetuje odgovornim krogom, da naj tudi bodoči državni zbor razpustijo, ako se ne pokaže delazmožna večina, ali če bi bila v nevarnosti od strank neodvisna vlada državnega predsednika. Ker pa neprestani razpusti državnega zbora ne bi privedli k ničemu, razen da bi povzročali ogromne stroške, zato je najboljši izhod iz tega položaja, če se spremeni ustava. Ta naloga naj bi se poverila državnemu svetu, ki obstoja iz zastopnikov vseh nemških dežel.

Glasilce premogovnih in jeklenih baronov je prepričano, da bodo pri novih volitvah Hitlerjevi narodni socialisti hudo poraženi. Papenova vlada je tem ljudem spretno vzela veter iz jader s tem, da je začela odločno narodno politiko. Na drugi strani pa so se Hitlerjevi zelo kompromitirali v očeh miroljubnega meščanstva zaradi svojih naravnost boljševiških tendenc, ki so jih pokazali, ko so se pripravljali na državni udar proti Papenovi vladi. Ker pa so pokazali pri tem veliko neodločnost, so izgubili tla tudi med nižjimi sloji, ki bodo toplot oddali svoje glasove raje komunistom ali socialdemokratom. Glede katoliškega centra veleindustrija ne dvomi, da bo tudi v novi državni zbor prišel s svojo staro močjo, toda kakšna koalicija med centrom in narodnimi socialisti bo odslej še bolj nemogoča in zato se sme nevarnost takozvane črno-rjave koalicije smatrati kot definitivno odstranjena. Taka koalicija pa bi bila tudi z zgolj številčnega stališča izključena, ako bi obe stranki (centrum in narodni socialisti) izgubili samo 24 mandatov. Ravno tako pa je kakor v preteklosti nemogoče sodelovanje med narodnimi socialisti in Hugenbergovo nacionalno stranko, vsled česar je vladna večina z narodnimi socialisti na čelu, četudi bi ti proti pričakovanju novembra meseca zopet zmagali, tudi s te strani izključena. Nemški nacionalisti se ne razlikujejo bistveno od Hitlerjevih ljudi samo po gospodarskem programu, ampak tudi po političnem, ker so se popolnoma identificirali s programom Papena oziroma s prezidialno vlado državnega predsednika Hindenburga.

Državni zbor bo torej zopet delanezmožen, toda vlada je nujno potrebna, zato ne preostane ničesar drugega, kakor prezidialna vlada. Če se bo novi parlament zopet razpustil, bi se morale zopet razpisati nove volitve februarja meseca l. 1933. Tako proceduro je mogoče nadaljevati do konca — pravi glasilce nemških veleposessivnikov. Toda upati je, da se bo velika večina nemškega naroda med tem časom »iztreznila« in uvidela, da se s take vrste demokratiziranim parlamentom sploh ne da vladati. Zato ima vlada vse šanse, da zmaga, ne samo zato, ker dela zanjo čas, ampak tudi iz notranjega razloga stvari same, ker se weimarski parlamentarizem nahaja v smrtnih srečih in ker se tega tudi v polni mieri zavedajo množice. Kdor pozna logiko stvarnega razvoja nemškega političnega življenja, ta je moral že davnaj priti do zaključka, da se je državni zbor sam izključil iz pozitivnega tvornega političnega življenja Nemčije — menijo ti krogi.

Povsod dogajali. Seveda je imela pretirana centralizacija upravnih zadev včasih tudi še svoj poseben izvor. Posebno prva leta, ko so v izrednih prilikah prišlo na vodilna mesta v ministrstvih včasih tudi osebe, ki po svojih strokovnih sposobnostih in morda celo po svojih moralčnih lastnostih gotovo niso tja spadale, se je večkrat zgodilo, da so brezglavo in brezobzirno centralizirali tudi take zadeve, pri katerih je bilo to najmanj potrebno in koristno. Toda popolnoma brez ozira na vse to, je povsem naravno in tako rekoč nujno, da teži vsak sposobnejši in podjetnejši uradnik za tem, da si ustvari čim večji delokrog, kjer bo lahko razvil in pokazal svoje sposobnosti. Če pri tem zaide včasih predaleč, ni etga kriv samo on, marveč leži glavna krivda drugje: namreč pri ministrstvih, ki takega uradnika ne umejo držati v pravih mejah in pa v napačnem upravnem sistemu, ki daje centralnemu uradništvu vobče razmeroma preveč vpliva in moči.

Zaradi tega leži težjiše problema na drugi strani, namreč v tem, da treba premoč centralne birokracije nad nižjimi, podrejenimi instancami zmanjšati ter jo spraviti v prave meje. To pa je mogoče samo na en način, to je tako, da damo vodilnim organom nižjih upravnih instanc primer-

Veleindustrijska zveza propagira zaradi tega načrt, da naj bi vlada čedalje bolj pritegnila k političnemu življenju državni svet, ki naj izdela načrt nove, času primerne ustave, ki bo napravila konec »demokratični demagogiji«, ki služi, kakor pravijo, samo strankarskim klikam, katere razkrajajo nemški narod. Ker državni svet obstoja iz predstavnikov vlad posameznih nemških dežel, zato je od njegovega sodelovanja za reformo ustave pričakovati pozitivnega uspeha. Edina ovira na tej poti bi bile južnonemške države, v katerih ima premoč centrum, vendar pa se veleindustrija nadeja, da bi se to dalo premagati s koncesijo večjih federativnih pravic Bavarski, Württembergu in Badenu.

Na ta način so nemški veleposessivniki Papenu predložili program, ki naj bi bil sledeči: razpust novega državnega zbora, sprememba nemške ustave s pomočjo državnega sveta, končno pa sprememba državnega sveta v senat. Ni dvoma, da se te tendence strinjajo z nameni vlade, ki si bo na vsak način z vsemi silami prizadevala, da ustavo v tem smislu spremeni. Zaenkrat bi se seveda vlada pruskih agrarnih in industrijskih baronov ne dotaknila republikanske oblike ustave na sebi, pač pa

bi demokratizem omejila tako, da bi državni predsednik s pomočjo senata imel najboljše in se pravice in polnomočja. Pristaši bivše monarhije bi seveda videli v tem prvi korak k njeni upostavitvi.

Razume se, da diplomacija zapadnih demokratičnih velesil zelo budno, pa tudi z veliko skrbjo opazuje ta razvoj, ki gre nujno svojo pot naprej.

Berlin 5. okt. 2. Pruski notranji minister je izdal naredbo vsem policijskim oblastem, da morajo za vsako ceno zagotoviti absoluten mir in red pri volitvah dne 6. novembra. Najznačilnejše v tej odredbi je, da se prepoveduje oviranje shodov in političnih agitacij od političnih nasprotnikov. Strankam, ki bodo ovirale zborovanja, bo prepovedano prirejati lastne shode.

Kadar otroci manifestirajo

Berlin, 5. oktobra. AA. Na potsdamskih ulicah so našli 120 otrok od 8. do 15. leta starosti. Članov Hitlerjevih mladinskih društev, ki so popolnoma izčrpani tavali po mestu. Otroci so se v nedeljo udeležili hitlerjevskih manifestacij in so ostali čez noč na ulici. Policija jih je spravila v bolnišnico. Tam so dognali, da so otroci že v noči od sobote na nedeljo spali po raznih hangarjih in lopah in so bili dva dni brez hrane.

Glavna zadružna zveza

Razprava glavnega odbora o zakonskem načrtu o Osrednji zadružni blagajni — Občni zbor v Sarajevu

Belgrad, 5. oktobra. 1. Danes ob 10 dopoldne je bila napovedana seja širšega upravnega odbora Glavne zadružne zveze, kateri so prisostvovali delegati vseh zadružnih zvez, članice Glavne zadružne zveze. Na seji se je predvsem razpravljalo o načrtu zakona o osrednji zadružni blagajni, katere kapital bi se ustvaril na ta način, da bi vanjo plačevale gotov delež država. Privilegirana agrarna banka in zadružne zveze. Po obširni debati, ki je trajala do ene popoldne, je sprejel delegate kmetijski minister Juraj Demetrovič, katerega so ob tej priliki obvestili o stališču, ki ga je zavzelo naše združenstvo z ozirom na predloženi zakonski načrt o osrednji blagajni.

Belgrad, 5. oktobra. 1. V Glavni zadružni zvezi se vsrjšijo zadnje priprave za kongres in glavno letno skupščino Glavne zadružne zveze, ki bo to leto 16. in 17. oktobra v Sarajevu, v veliki dvorani pevskega društva »Trebišče« v palači hrvatskega kulturnega društva »Napredak«. Določeni so že tudi predavatelji, ki bodo na kongresu referirali o vseh važnih vprašanjih, ki jim danes predvsem združenstvo posveča največjo pozornost. Tako bo g. Gjorgje Krstič, sodnik vrhovnega sodišča v Sarajevu referiral o temi: Kupna moč in fiskalna obremenitev kmetijskega posestva; g. Marin Glavina, upravnik Zveze agrarnih zajednic iz Novog Sada bo govoril o temi: Razvoj in uspeh agrarnega združenstva, g. Stanko Ožanič, urednik »Zadrujarja« iz Splitskega bo govoril o temi: Pomen vinarskih združenj in njihovih central z ozirom na krizo kmeča v Primorju. Na kongresu so povabljeni tudi delegati Glavnih zadružnih zvez iz sosednjih držav.

Drobne iz Ženeve

Tudi Rusi za Lyttona

Moskva, 5. okt. AA. V sovjetskih političnih krogih so ugodno sprejeli poročilo Lyttonove komisije, ker vidijo v njem priznanje sovjetskih interesov v Mandžuriji in ker poročilo ne odklanja pakta o nenapadanju med Rusijo in Mandžurijo.

Tokio, 5. okt. AA. V japonskih vojaških krogih Lyttonovo poročilo odločno odklanjajo.

London, 5. okt. 2. Po vestih iz Tokia je japonska vlada imenovala posebno komisijo, ki sestoji iz diplomatskih in vojaških strokovnjakov. Komisija bo sestavila japonski odgovor na poročilo Lyttonove komisije za Zvezo narodov.

London, 5. okt. AA. »Times« ugotavlja, da so vse države, razen Japonske, ugodno sprejele Lyttonovo poročilo.

Ženeva, 5. okt. AA. Vodja kitajske delegacije na skupščini Društva narodov dr. Yen je izjavil o Lyttonovem poročilu, da je z objavo tega poročila zadovoljen. S kitajskega stališča bi bil želel le-to, da je komisija z enako podrobnostjo očitala ekspanzivno politiko japonske vlade, kakor je to storila z očrtno kitajskega nacionalizma. Komisija pa je v ostalem izvršila svoje delo v našo vsestransko zadovoljnost.

no zaslemba, da jim ustvarimo dovolj močno hrbenico.

Ako torej resno hočemo, da bi se naša državna uprava decentralizirala in da bi ostala decentralizirana, tedaj ne preostaja drugega kot, da dobi ban zaslemba od spodaj, da postane hkrati tudi organ banovinske skupščine, oziroma banovinskega sveta. Samo na ta način se bo lahko ubranil pred premočjo centralnih organov v ministrstvih, samo tako, kot organ krajevnih faktorjev v banovini bo lahko uspešno branil svojo kompetenco. Nemogoče pa je, da bi to storil dokler je samo organ vlade, ki jo mora poslušati ter izpolnjevati njene ukaze — ne toliko ker mu zakon tako predpisuje, marveč enostavno radi tega, ker drugače ne more ostati ban. Šele moč, ki jo bo ban črpal iz zaupanja ljudskih zastopnikov v banovini, ga bo usposobila za to, da bo lahko branil in ohranil pravice in kompetence, ki mu jih zakon daje. Samo kot organ banovinske samouprave more ban postati in biti več nego navaden izvršilen organ ministrstev. Z eno besedo: Brez samouprave sploh ne more biti govora o zares izdatni in trajni decentralizaciji državne uprave. To velja v razmerju banovine do države in velja prav tako tudi v odnosu srceza do banovine.

Sovjeti v Bolgariji

Pariz, 5. okt. AA. Iz Sofije poročajo: V neki vasi blizu Plovdiva so nameravali komunisti proglasiti sovjetsko republiko. Napadli so oblasta in kmeti, ki so se hoteli upreti njihovi nameri, ter je morala oblast poklicati policijo iz Plovdiva, da je pokret udušila.

Obsodba atentatorjev na dr. Budaka

Zagreb, 5. oktobra 2. Danes se je končal proces proti Šabanu Šabanoviću in Vojislavu Kataniću, ki sta bila obtožena zaradi napada proti odvetniku dr. Milanu Budaku. Po prečitaniu nekaterih izpovedb, je državni tožilež zahteval ostro kazn za oba obtoženca, oba zagovornika pa ata se sklicevala na olajševalne okoliščine. Ob 5 popoldne je bila razglašena obsodba ter ata bila oba obtoženca obsojena na 3 leta strogega zapor. V kazni se jima računa preiskovalni zapor. Obe stranki sta vložili priziv.

Muke razoroževanja

Anglija si prizadeva, da bi prišlo do nove konference — Države so načelno pristale

Pariz, 5. okt. AA. Glavni dogodek današnjega dne je angleški predlog Franciji, da se udeležijo londonske konference petih.

Predsednik francoske vlade Herriot ni hotel dati še nikake izjave. Rekel je samo, da bo francoski odgovor na ta predlog narekovan po želji, da se zavarujejo francoski interesi. Pobuda za to konferenco je izšla od MacDonalda, ki hoče posredovati med Francijo in Nemčijo. Po angleškem načrtu bi morala konferenca urediti tri točke:

1. načelno sprejetje enakopravnosti glede varstva, brez povečanja oboroževanja,

2. enakopravnost se mora izvesti s postopno razorožitvijo tistih držav, ki so najbolj oborožene, in 3. enakopravnost glede oborožitve se ne pomeni enakosti pri kvantitativni oborožitvi.

Tudi nemška vlada je dobila uradno povabilo na to konferenco. Toda nemška vlada misli, da za Nemčijo ni potrebno po francoskem in angleškem septembarskem memorandumu iti v London, če se ji ne zagotovi, da bo konferenca obrodila sprejemljive sklepe.

Angleško zunanje ministrstvo je povabilo tudi Nemčijo in Italijo na konferenco petorice v London. Združene ameriške države so na konferenco povabile kot opazovalce.

London, 5. oktobra. Z. Zunanji minister sir John Simon se je vrnil spet v London. V zadnjih 3 dneh mu je uspelo, da je dobil v Ženevi od zastopnikov Nemčije, Amerike in Italije načelno pristank na iniciativo britanske vlade, da se vprašanje razorožitve v zvezi z nemško zahtevo po enakopravnosti prouči na ožji konferenci veseli, ki naj bi se v najkrajšem času sestala v Londonu. Na včerajšnji konferenci v Parizu, ki jo je imel s Herriotom, je Herriot pristal na britanski predlog, vsled česar je angleška vlada takoj razposlala vabila za to konferenco, na kateri bodo razpravljali ne le samo

o vprašanju o vojaški enakopravnosti Nemčije, temveč tudi druga važna vprašanja, od katerih je odvisen uspeh razorožitvene konference. Tu gre predvsem za razširitev londonskega sporazuma o omejitvi pomorskega oboroževanja. Da bo ta sporazum popoln, mora zajeti poleg angleškega še ameriško in japonsko brodogradnjo, tudi francosko in italijansko. Ameriška vlada je pričela akcijo, da se takoj prične razpravljati o vprašanju, ki so v najožji zvezi z znanim predlogom predsednika Združenih držav Hooverja o redukciji splošne oborožitve.

Pri tem zahteva ameriška vlada, da se znani francosko-italijanski pomorski spor likvidira, le preden bo konferenca nadaljevala svoje delo. V londonskih krogih smatrajo, da se bo konferenca veseli sestala v Londonu v drugi polovici meseca oktobra ali pa še prej, če bodo zainteresirane vlade to smatrale za potrebno. V tem slučaju bo morala najbrže biti odobrena seja predstavitelstva razorožitvene konference za deset do dvajset dni. Prvemu delu konference bo prisostvovala Amerika le po svojih opazovalcih, ker je vprašanje nemške enakopravnosti v oboroževanju prav nič ne zanima, v drugem delu konference pa bo ameriška vlada aktivno sodelovala. Novi francoski predlogi se bodo znatno približali onim, ki jih je predložil Hoover v znanem načrtu o znižanju oboroževanja. Vendar pa bo francoska vlada pri tem zahtevala splošno mednarodno kontrolo pri redukciji oboroževanja.

Francosko stališče

Pariz, 5. oktobra. Z. Stališče, ki ga je zavzela angleška vlada glede konference petih veseli, o kateri se je razgovarjal britanski zunanji minister sir John Simon včeraj s Herriotom, je označil tisk v sledečih petih točkah:

1. Principielno priznanje vojaške enakopravnosti, vendar pa ne dovolitev oboroževanja. 2. Vojaška enakopravnost Nemčije se bo manifestirala tako, da se bo izvedla etapna razorožitev najbolj oboroženih držav. 3. Načelna enakopravnost ne pomeni tudi kvantitativne enakosti. 4. Nemčiji se bo priznala pravica, da sme imeti orožje vseh kategorij, vendar pa ne v višini, kakor ga imajo bivši zavezniki. 5. Prepovedi, ki jih vsebuje versailleska pogodba, bodo prenešene v nov razorožitveni sporazum.

Po informacijah Matinax, je Herriot v zvezi z angleškim ekspozem zahteval sledeča pojasnila: 1. Ali je od Anglije predložena konferenca že odobrena od Berlina? 2. Ali je nemška državna vlada pripravljena, da eventualno sodeluje na konferenci? 3. Ali ne bo nemška državna vlada morda zahtevala za sodelovanje na konferenci v Londonu kakšne posebne pogoje? Herriot je prosil sir Simona, da predvsem še enkrat stopi v zvezo z Berlinom ter da dobi na vsa vprašanja pojasnila.

London, 5. oktobra. tg. Prvi poskusi, ki jih je angleška vlada začela v Berlinu, Parizu in Rimu, ko je angleški zunanji minister sir Simon bil včeraj v Parizu, da sondira teren radi eventualne ožje razorožitvene konference, so imeli zelo majhen uspeh, tako da so se v Londonu že širile govorice, da je MacDonald opustil misel nove konference štirih veseli v Londonu. Tako daleč pa prav za prav stvar še ni prišla. Navedene tri države še niti niso poslane svojega končnega odgovora na angleško povabilo, in dokler ne pride odgovor, in če odgovor ne bo izključeval vseh možnosti za plodnosna pogajanja, MacDonald najbrže ne bo opustil svoje ideje.

Anglo-irška pogajanja

London, 5. oktobra. Davi ob pol 11 je De Valera šel v ministrstvo za domovino. Spremljal sta ga državni tožilec irske države Maguire in visoki komisar irske vlade v Londonu Dulaney. Tu se je sestel z ministrom za domovino Thomasom, ministrom Neville-Chamberlainom, z vojnimi ministrom lordom Hailshamom in zunanji ministrom Simonom.

Današnja konferenca med De Valero in angleškimi ministri je bila dogovorjena na željo predsednika irske vlade, ki je predlagal, naj bi se med Anglijo in Irsko obnovila pogajanja o finančnih vprašanjih in o agrarnih anuitetah.

Po končani konferenci je De Valera izjavil, da bo vprašanje agrarnih anuitet predmet posebnih pogajanj med angleško in irsko vlado. Ta pogajanja se bodo nanašala tudi na druga finančna vprašanja. Semkaj spadajo tudi vsote, ki jih je irska plačala Angliji pri drugih prilikah in ki jih Anglija ne vrača. De Valera je pristavil, da se bodo ta pogajanja pričela v Londonu po možnosti 14. oktobra.

London, 5. oktobra. tg. V prostorih Dominion Office je bila včeraj konferenca angleške vlade z zastopnikom dominionov ministrom Thomasom, s finančnim ministrom Chamberlainom, vojnimi ministrom Hailshamom in zunanji ministrom Simonom ter z irskim predsednikom de Valero, ki ga je spremljal irski generalni državni pravdnik. Prišlo je do zblizanja v tem pogledu, da so sedaj sploh opustili misel nepristranskega razsodišča in da se bo vprašanje plačevanja zakupnin in drugih angleških zahtev reševalo v direktnih pogajanjih obeh vlad. Pogajanja se bodo začela 14. oktobra v Londonu.

Mehika izgnala papeževega nuncija

Rim, 5. okt. I. Iz Mexico City javljajo, da je apostolski delegat Ruiz y Flores, ki ga je mehiška vlada izgnala iz Mehike, odpotoval z letalom v Združene države.

Mir v Braziliji

Rio de Janeiro, 5. oktobra. AA. Zaradi splošne pomiritve je napetost med prebivalstvom popustila. V državi Sao Paulo vlada mir in se vrača prejšnje normalno stanje.

General Klinger je s svojim generalnim štabom prispeel v Rio, kjer se je predal oblastvom.

Pogreb dr. Belobrka

Zagreb, 5. okt. Z. Danes je bil pogreb zagrebskega rektorja dr. Josipa Belobrka, katerega so se udeležili predstavniki prosvetnega ministrstva, rektor belgr. univerze, pomočnik bana, načelniki, generali, predsednik Jugoslav. akademije, predstavniki belgrajske, zagrebske in ljubljanske univerze in veliko število občanov. Ljubljansko univerzo sta zastopala pri pogrebu dr. Slavič in dr. Šerko. Pogrebne svečanosti je opravil nadškof dr. Ante Bauer. Tovariši rajnega dr. Belobrka so se poslovili od njega z lepimi govori.

Pregled parnih kollov

Belgrad, 5. oktobra. AA. Na podlagi čl. 2 zakona o železnih javnega prometa je minister prometa predpisal pravilnik o pobiranju taks in odškodnine za pregled lokomotivskih parnih kollov. Te takse plačajo stranke po določenih razpredelnici pred pregledom v gotovini pri glavni blagajni oblastne direkcije drž. železnice, ki bo takso vključila kot državni dohodek. Generalna dir. drž. železnice bo v svojem proračunu navedla te takse med svojimi dohodki.

Dunajska vremenska napoved: Polagoma se bo razjasnilo. V alpskih dolinah jutranja megla. Jutraj bo zelo hladno.

Čigava je Besarabija?

Odmev preloma med Romunijo in Rusijo v Belgradu

Belgrad, 5. oktobra (tel. poročilo).

Belgrajski politični krogi z velikim zanimanjem sledijo razvoju dogodkov, katere je povzročila nenadna demisijska romunskega poslanika v Londonu v zvezi s pogajanj, ki so se vršila med Romunijo in med sovjeti, in ki so obetala dober uspeh za obe stranki. Romunija je kot članica Male antante, naša zaveznica in med njo ter med nami obstojajo gotove obveznosti, zato nam mora biti mnogo na tem ležeče, v kakšnem pravcu gre njena zunanja politika. Najmanj pa nas sme pustiti ravnodušne vprašanje, v kakšne odnose bo Romunija stopila v bodoče s sovjetsko Rusijo.

Danes se lahko brez prikrivanja trdi, da so naši politični krogi pozdravili pogumno inicijativo romunske vlade, da enkrat za vselej na mirnoluben način uredi svoje sožitje z rusko sosedo, da bi ne bilo upravičeno gledati z očmi jastreba na prva dejanja vlade, katero sestavljajo predstavniki mladine, ki morajo svoj prihod pred javnim mnenjem Madjarske same opravčiti z močnejšimi gestami in z večjimi obljubami. Tukaj sem spadaljo brezjavni pozdravi italijanskemu predsedniku vlade, nadalje govori Gömbösa pred madjarsko mladino, ki je zaprisegla borbo do smrti proti Triantonski pogodbi. Vendar pa se je opazilo, da ima sprememba madjarske vlade na mednarodno političnem polju svoj dalekosežen pomen. Medtem namreč, ko je bivši zunanji minister Walke čisto odkrito zagovarjal in tudi dosledno izvajal politiko

noma strinja z romunskim, ki enodušno, kakor že nikoli v Romuniji, v najostrejših besedah kritizira Titulescu, ki da je radi osebne ušaljenosti (Adverul) in zaradi živčnega napada (Ordinea Mui) oslabil ugled Romunije ter svojo domovino spravil v nevaren položaj. Enkrat namreč se bo moralo definitivno ugotoviti, komu naj pripada Besarabija. Prva, ki sta poklicana, da to rešita, sta Romunija in Rusija sami, ki imata ob enaki interes — ako romunski ni še večji — da se sporazumeta mirnim potom. Kajti, tako se lahko sliši v diplomatskih in političnih krogih, če ne bo mogoče ob državi privesti do direktnih pogajanj, potem nastopi dolžnost Evrope, da to stalno vojno nevarnost na evropskem vzhodu postavi na dnevni red razmotrivanja in da predlaga eventualno druge načine, tako na primer s pomočjo plebiscita, da se ugotovi, kam prav za prav spada Besarabija. Titulescu torej ni ravnal v interesu svoje domovine in tudi ne v interesu zaveznic Romunije, ko je razgal romunsko in rusko delegacijo in povzročil odhod sovjetskega zunanjega ministra v Moskvo. Iz popolne soglasnosti, ki vlada v tem pogledu med vsemi romunskimi političnimi strankami, se da razbrati namreč tudi globoka vsehobna želja romunskega naroda za časten sporazum z Rusijo.

„Nič programov - dejanja!“

Madjarska se ponovno vrača k nemškemu prijateljstvu

Belgrad, 5. okt. I. Prve izjave nove madjarske vlade, ki so bolj bojovitega značaja, so bile sprejete z veliko in oprezno rezerviranostjo. Smatra se namreč, da bi ne bilo upravičeno gledati z očmi jastreba na prva dejanja vlade, katero sestavljajo predstavniki mladine, ki morajo svoj prihod pred javnim mnenjem Madjarske same opravčiti z močnejšimi gestami in z večjimi obljubami. Tukaj sem spadaljo brezjavni pozdravi italijanskemu predsedniku vlade, nadalje govori Gömbösa pred madjarsko mladino, ki je zaprisegla borbo do smrti proti Triantonski pogodbi. Vendar pa se je opazilo, da ima sprememba madjarske vlade na mednarodno političnem polju svoj dalekosežen pomen. Medtem namreč, ko je bivši zunanji minister Walke čisto odkrito zagovarjal in tudi dosledno izvajal politiko

čim tesnejšega zblizanja s Francijo, je danes očitno, da se ta politika ne bo nadaljevala in da bo nova vlada, nad katero plove senca grofa Belhena, obnovila, če ne še okrepila prijateljske zveze z Nemčijo. Nova vlada na Madjarskem se torej lahko smatra za zmago nemškega vpliva v tem opredelju Evrope nad francoskim, dejstvo, ki bi se dalo opravičiti vsaj nekoliko z razočaranji nad neplodovito francosko podonavsko politiko. V takajšnjih madjarskih krogih tega niti ne prikrivajo, samo pristavljajo, da prijateljstvo z Nemci še ne pomeni sovražstva proti Franciji. To je za enkrat edino, kar se lahko pove o Gömbösovi vladi, a ta ugotovitev je zadosti važna za vse sosedo Madjarske, ki bodo morale računati odsele z novim mednarodnopolitičnim položajem v Podonavju.

Brezposelni pustošijo

V Angliji so izropali več trgovin — Boji s policijo

London, 5. okt. Svoji so brezposelni demonstrirali pred mestno hišo v Westhamu in opustošili več skladišče in trgovin. Policija je morala poklicati na pomoč ojačenja, preden se ji je posrečilo demonstrante razpršiti. Tudi v Romfordu so brezposelni pobili stekla s kamenji na kakih 20 trgovinah.

Iz Belfasta poročajo, da so bili tudi tamkaj izgredi brezposelnih. Več tisoč brezposelnih se je včeraj pojavilo pred delavskim zavetiščem, kjer pa jih niso hoteli sprejeti. Zato so se razlili po sosed-

nih nlicah in tako ustavili ves promet. Naposled je njih deputacija odšla k vodstvu zavetišča in zahtevala, da dovoli uporabo zavetišča, ki je sicer na razpolago samo glavam družin, tudi vsem drugim delavcem, ki so brez dela. Ker je vodstvo zavetišča to zahtevo odklonilo, so zagrozili, da se drugi dan korporativno vrnejo in da si bodo izsilili vstop v zavetišče. Vodstvo zavetišča se je zato obrnilo na vlado, naj ona prevzame skrb tudi za neoženjene brezposelne.

Amnestija v Rusiji?

Moskva, 5. okt. Z. Kakor čujemo, bo na dan proslave 15 letnice obstoja Sovjetske Rusije pomnožena vsa desničarska opozicija. Značilno je, da je Rykov, ki je bil nekdanj komisar za pošto, drugače pa voditelj desničarske opozicije, pred par dnevi govoril v radiu. Huje pa se bo postopalo proti pristajšem Trockega. V zadnjem času je bilo namreč v Moskvi aretiranih 340 pristajšev Trockega, med katerimi je bilo tudi nekaj članov rdeče armade. Vsi aretiranci so bili deportirani v Sovski.

Nemški izpad na Belgijo

Bruselj, 5. oktobra. tg. Posebna nota belgijske vlade opozarja na razburjeno javno mnenje o zadnjih poskusih za ločitev okrožij Eupen in Malmédy od Belgije k Nemčiji. Nota naglašava posebno, da locarna pogodba posvečuje in jamči za belgijske meje, o katerih ne more biti nobene razprave. Ministrski predsednik Renkin je imel z nemškim poslanikom grofom Lerchenfeldom roster in zelo odločen razgovor.

Miha Maleš:

Umetniško življenje v Zagrebu

Umetnost in umetniki žive lepše življenje v Zagrebu kot v Ljubljani. Seveda je zato več razlogov, tam je večje mesto, zato več ljudi, več denarja ... in tudi precej drug temperament, zlasti publike; potem je tam Umetniška akademija — torej nekak resnični centum likovne umetnosti v državi sploh. Zato so likovni umetniki na svojem nivoju — vsi jim pomagajo, tako v moralnem kakor tudi gnotnem stanju naprej v življenju, do svobodnega razmaha in lastnega izraza, ker nared ve, da je v umetnosti obraz njega samega. Pri nas doma je drugače — ne govorimo o tem! Ah, da bi vsaj malo, da bi se vsaj zaslutila enkrat nad Ljubljano tista velomestna atmosfera, ki večkrat obide Zagreb — toda kljub tromostovju in nebeščniku je to še tako tako daleč, daleč! —

Najprvo nam navedem par najpomembnejših umetniških razstav, ki so bile v letošnji sezoni v Zagrebu. Prva je bila kolektivna razstava (posmrtna) mladega in nadarjenega slikarja Plančiča, ki je lani v Parizu umrl. To razstavo so moralno podprli vsi profesorji Umet. akademije zlasti pa prof. J. Kljaković — in tako jim je uspelo, da se je prodalo za ca 100.000 Din — s tem je bila mlada vdova iz prvih težkih. Resnično je to plemenita gesta, v katero pri nas skoro ne verujem.

Druga dva sta razstavi slikar Trepše in kipar Branit. Ta prireditelj je šla sicer precej brez hrupa mimo ali razvojno je bila zanimiva. Tretje kolektivna od mladega in zelo talentiranega slikarja Ludvika Šestiča. Posebno pozornost je vzbudil s svojimi tihožitnimi motivi in kopijami po velikih mojstrih, na katere dela je gledal bolj z očmi svoje duše kot pa telesa.

Četrta — nič manj nadarjeni mladi Dalmatince Vekoslav Parač. Ta je prenesel svojo kolekcijo iz Pariza.

Peta kolektivna razstava Meštrovičeva, o kateri se je tudi že pri nas dosti pisalo. Pripominjam le, da je to razstavo posejilo preko 30.000 ljudi.

Šesta je pred dnevi otvorena kolektivna od slikarja Vilka Gercana, ki je nedavno prišel iz Amerike in pa — sedma v nedeljo otvorena kluba likovnih umetnic.

Do konca leta se pa še pripravljajo sledeče razstave: h koncu tega meseca se odpre kiparja Franja Kršiniča. Umetnik — profesor na Umet. akademiji — je še mlad, silno marljiv in poleg Meštroviča brezdvoma najboljši kipar v državi. Razstavo pričakujejo z velikim zanimanjem. Isto se pripravljajo na kolektivno razstavo njegov kolega na Akademiji slikar Mujadžić Omer. Ti dve razstavi bosta poleg Meštrovičeve nedvomno najzanimivejši v tekočem letu v Zagrebu. V novembru razstavi v Splitu trio: Kljaković, Mujadžić in Kršinič, v Zagrebu pa: Babič, Bečić, Miše — ta se prenese tudi v Belgrad.

Nastel sem samo kulturno važnejše prireditve — razstave in druga udeleževanja raznih diletanov, če bi jih človek popisoval, bi ga lahko privelo v neskončnost. Vidi se, da je bil program zelo bogat, poučljiv in dobro izpeljan. Zanimivo bi bilo, da bi mi tega kaj dobili v Ljubljano, ali razmere so take, da res človek ne sme z upanjem gledati v nje.

Kipar Meštrovič je momentno v Splitu in se je — baje — resno pričel ukvarjati s — slikarstvom. Torej nova presenečenja se nam bližajo. Mladi slikar Krsto Hegedušić in stari slikar Vanka sta poslikala gradski podrum. Znani kipar Robert Francež ustvarja spomenik kralja Tomislava za Zagreb.

V župni cerkvi sv. Blaža se dovršuje marmornati oltar po umetih arh. Hribarja. Vsa kiparska dela pa izvršuje znani kipar prof. Ivo Kerdič v starokršćanskem — bizantinskem slogu. Imel sem slučajno priložnost videti Kržanega, ki bo visel nad tabernaklom, dasi še ni popolnoma dokončan je delo izredno zanimivo. Krž je — v sliki — točen bron, korpus pa izrezljan iz slo-nove kosti in je visok 30 cm. Samo kost (slovov zob — okel) stane okrog 2000 Din. Kržanega rešja po osnutku prof. Kerdiča, naš rojak v Zagrebu živeči akad. kipar Radoje Hudoklin že nad mesec dni. Delo je naporno in skrajno precizno. Pravi, da je to edini v takšni velikosti iz slo-nove kosti izdelani Krist na Balkanu sploh. Kiparju Hudoklinu pa lahko čestitamo k temu pomembnemu delu! Nekaj posebnega v tej cerkvi bo tudi ogromni mozaik — 80 m² velika plošev nad glavnim oltarjem bo izvršena na zlatem ozadju slika v mozaiku sv. Blaža z mestu Dubrovnikom in Zagrebom. Mozaik bo stal 950.000 Din — kdo bo napravil načrt se še zanaenkrat ne ve.

V novi župni pri Sv. Duhu še gradijo novo cerkev sv. Antona, po umetih arh. P. Denzlerja. Tio cerkve je modernizirana bazilika. Zvonik stoji ob cerkvi in bo visok 43 m. Pričel je gladko in na ogromni gladki ploševi 15 x 18 m bo stal ogromen kin v bronu asiškega obzračja. Premerni za cerkev je 3 milijone dinarjev. Donacija manjka. Graditev cerkve in urav župnije vedijo iz otoka Čresa pregnani franciškani sami.

O razstavi V. Gercana in likovnih umetnicah — jutri.

Drobne vesti

Belgrad, 5. oktobra. AA. Na temelju čl. 37 o ustroju gradbenega ministrstva in njegove zunanje službe in čl. 1, 2 in 11 začasne uredbe o pooblaščenih inženjerjih in arhitektih ter v zvezi s čl. 40 obrtnega zakona je gradbeni minister predpisal pravilnik o državnih izpitih pooblaščenih inženjerjev gradbene, strojne, elektrotehnične in la-dijske stroke.

Atene, 5. oktobra. AA. Uradno se razglša, da je vlada razpustila vojaško ligo.

Moskva, 5. oktobra. AA. V Samarkandu in Taškentu je bil 2. oktobra hud potres. Središče potresa se je nahajalo v gorovju Tačukistana.

New York, 5. oktobra. Z. Ameriško finančno ministrstvo poroča, da so znašali javni dolgovi Združenih držav 30. septembra 19.750 milijonov dolarjev. Javni dolgovi so torej narasli za 3 milijarde dolarjev.

Pariz, 5. oktobra. AA. Na seji ministrskega sveta je finančni minister Germalin Martin objavil izid konverzije rent. Od 85 milijard in 500 milijonov konvertiranih posojil je bilo zahtevano v plačilo samo 1.584 milijonov frankov, to je 1.85%.

Mannheim, 5. oktobra. AA. Letalec Wilhelm Gauss se je pri izvajanju letalskih akrobacij ponorečel. Nesreča je nastala zaradi zastarele aparata. V višini 50 m se je letalec hotel rešiti s skokom s padalom, ki pa se zaradi premajhne višine ni mogel razgrniti.

Rim, 5. oktobra. tg. Znani italijanski slikar Aristide Sartorio, član italijanske akademije, je umrl danes v Rimu v starosti 72 let.